

ze verkeerdelijk onderstellen, dat Job gezondigd heeft.

En Job zelf, de lijder, de man van smarte uit die dagen, ook hij handelt niet anders dan van zijn recht voor God en van het recht Gods tegen hem; en wat hem ontroert, wat zijn beelden des nachts ontruist, en zijn polsaderen kloppen doet, is de bittere indruk, dat God hem schijnt zijn almacht te misbruiken tegen het recht in.

En te midden der hartenaangrijpende worsteling zijn heugenis doorzoekend, speurt hij na, of er ook verwijt tegen hem bestaat, dat hij zelf het recht vertreden zou hebben, zijn macht tegen het recht zou hebben misbruikt.

En wat zegt nu deze gefolterde lijder, die eens groter en machtiger dan iemand in het Oosten was, en nu machteloos nederzit?

„Zekerlijk, zoo getuigt hij, ik kon wel een groote menigte geweldig onderdrukt hebben, maar de verachtste der huisgenooten zou mij (van onrecht) hebben afgeschrikt.“ (vs. 34).

En dan, gedenkende „het vuur dat hem tot verderving verkeert en al zijn welvaart heeft uitgeworpen“, heft hij den vernagenden arm naar den hemel op, en zweert hij God, dat zijn vrienden het hooren: God straffe mij, „zoo ik ooit ook maar het recht van mijn dienstknecht of het recht van mijn dienstmaagd, zoo zij geschild met mij hadden, heb versmaad!“ (vs. 13).

Vergelijk daarmee nu, wat thans de Europeesche soldaat in China, wat thans de Engelsche soldaat in Zuid-Afrika misdoet, en oordeel zelf, wanneer het recht vaster stond, toen Job op den aschhoop treurde, of nu.

Ons recht op aarde rust in het recht Gods.

Dat voelde al het volk nog in de dagen der Hervorming. Toen was de kreet van Luther, die zielakreut van Calvin, de angstkreut van al het God vreesend volk: Hoe wordt ik rechtvaardig voor God?

Diep doorgedrongen in aller hart, werkte het besef, dat God rechten op ons doet gelden, en dat alleen hij, die dit recht van God op zijn eigen persoon eerde, aanspraak had op gelding van zijn recht onder menschen.

Alleen in dat recht van God lag ons recht vast.

Vandaar, dat toen de rechtvaardigmaking van den schuldigen zondar vooropstond. Wat de apostel Johannes had uitgesproken: De zonde is ongerechtigheid, is schending en verkrachting van het recht Gods, had toen nog vat op het gemeen. En dat recht van God op ons bepaalden niet wij, maar maakte zijn Woord uit. Vandaar, dat het buigen voor de Schrift, en het dorsten naar rechtvaardigmaking, één was.

Doch sinds liet men dit los.

Rechtvaardigmaking deed er niet toe, zoo men maar drong op heiligmaking, op Gods vrucht, op vroomheid.

Dat juridische van het recht verfoeide men, het zoo alles ethisch worden.

En zoo ontzoonde toen de rechtvaardigmaking aan de Godgeleerdheid, en daarmee viel het Woord. En doordien op die manier het recht Gods was losgelaten, bezweek even spoedig het recht onder de menschen.

Pilatus vroeg twijfelziek: Wat is waarheid? Onze negentiende eeuw sliep in met de dange vraag op de lippen: Wat is recht?

Recht, o, dat was wat de mensch in zijn wet tot recht stempelde, en wat in de wet zou staan, hing af van wat de tijdgeest voor recht hield.

En toen gevoelden de machten, dat zij dus boven het recht stonden, en zoo werd ingeluid de triomf van de Macht over het Recht.

Zoo gaat het toe bij de grootten onder de „machten“, en de kleinen onder de „machtingen“ doen het hun na.

Of is niet de heer een machtige tegenover zijn dienstknecht, en de vrouw een machtige tegenover haar dienstmaagd? Is niet elk gezin en elk bedrijf een klein rijkje op zichzelf, waarin de één te gebieden heeft, en de ander gehoorzamen moet?

Weinig, ook dat gezin en ook dat bedrijf staat onder recht, onder een recht dat God verordeneerd en besteld heeft. En ook op dat recht ziet God toe. Hij neemt u waar, hoe ge daarin verkeert. En Hij wrekt het recht ook van uw dienstknecht en uw dienstmaagd, zoo zij het schendt, verkracht, of ook maar versmaadt.

Ook die versmaaling van het recht kweekt wrevel, leidt tot verzet, en zoo wordt het saamenleven dat, zoo het naar recht ging, vrede kon brengen, een worsteling van wie lager staat tegen dengene die boven hem gesteld is.

Een worsteling in den boezem zelf van uw maatschappelijk leven. Wat hooger staat en wat lager leeft, is op voet van oorlog tegenover elkander.

Wat thans opwoelt uit de laagte, is een wreke Gods over het versmiden van het recht van den mindere, van wie klein was, en zich niet verweren kon.

Daarom is de roeping van het volk des Heeren zoo ernstig.

Het ingebogen, straks insinkend recht wil men sterken en handhaven door breede verzoeken en klinkende protesten, gesteund door den conscientiekreet der volkeren. Maar de macht stoort er zich niet aan, en gaat door.

Nee, niet op die wijf bouwde het recht weer op. Niet alsoo komt het recht weer op hechte grondslagen te rusten.

Dien grondslag kan alleen het volk Gods aan het recht hergeven. Eerst in kleinen kring, dat ze als een kern in den boezem der natie zijn, om van daaruit dien sterken invloed in breeder kring te doen gelden.

En daartoe nu moet de vastheid van Gods Woord onze banier zijn, waaronder we optrekken, en de vraag naar Gods recht, en naar onze rechtvaardigmaking, veel meer dan duwer op den voorgrond treden. Niet als een dor leerstuk, maar als de kreet onzer ziele, dat we niet rusten eer we die rechtvaardigmaking in onze eigen personen voor God in Christus gevonden hebben.

Christus, niet maar ons voorgaander op den weg der heiligheden, maar allereerst als borg die het recht herstelt, Gods recht en ons recht, in zijn eigen bloed, — aldus moet ons Evangelie weerklinken.

En dan komt de proef op de som. De proef op de som hierin, dat „Heeren volk uit recht leve, recht doe, voor het recht bulge, en voor het recht in de bres springe.“

Ook, zeer zeker, voor het vertreden recht onder de volkeren, en voor het recht van de staten; maar opdat dit een eerlijk opkomen voor het recht zij, brenge Gods volk het recht allereerst in eigen kring in praktijk.

Recht in eigen kring, zoo scherp en tegelijk zoo teeder, dat nooit macht ons verleide, om ander recht gering te achten, indien maar geen straf ons achterhalen kan.

En daarom recht ook jegens de vrouw met

wie God ons verbond; jegens de kinderen die Hij ons schonk; jegens den neringdoende, die ons bediend heeft; en ook recht niet het minst jegens den man of de vrouw wier hulpe we voor geld huren.

Juist zoals Job het uitriep.

God straffe mij, zoo ik het recht van mijn knecht of het recht van mijn dienstmaagd ooit versmaad hebbe!

Zoo zal met Gods hulp door de handhaving van het recht in eigen kring ook het recht in den Staat, en het recht onder de volken weer gesterkt worden.

En aan die grootsche taak mede te werken, is van Godswege een roeping en een heilige verplichting, o, volk van God!

Amsterdam, 4 Januari 1901.

## Illusie.

Naar aanleiding van de stellingen, door Ds. Roobol op de Hoornsche predikanten-vereeniging verdedigd, en onze opmerking daarover, die zich aansloot aan de *Fata Morgana* van Dr. A. Kuiper, en van het stuk der Hoornsche predikanten dat we opnamen, wiegelt de *Hervorming* zich nogmaals in verdelijde illusien.

Ze erkent dat de Modernen, die in de Ned. Herv. kerk eens de leiding hadden, die leiding thans kwijt zijn; maar ze geeft de hoop niet op, dat de Modernen die leiding herwinnen zullen, als de confessioneele reactie zal hebben uitgewerkt.

Men kan nooit weten hoever de invloed van eenige reactie kan gaan; en 't is daarom ook onmogelijk aan te wijzen in hoever de reactie tegen eenzijdige erkenning der rechten van het intellect aan de orthodoxie in een of anderen vorm zal ten goede komen. Na dergelijke schommelingen pleegt evenwel het evenwicht in te treden, en 't is te voorzien dat dan de nieuwe richting, waarvan ook de moderne theologie, als historisch-kritische wetenschap de toepassing is, weder de leiding zal in handen nemen. En naar 't ons voorkomt, heeft de heer Roobol, in zijn te Hoorn gehouden rede, zijn hoorders willen op 't hart drukken, dat zij daartoe zich hebben voor te bereiden en aan te gorden.

Tegen het Calvinisme verdedigt ze zich met een zestien jaar oud citaat van wijlen Dr. Hooykaas, dat uitspreekt:

„Ook orthodoxen, namelijk de fatsoenlijke, eerlijke, vrome, zullen van de moderne Bijbelvertaling kennis nemen. Men bedenke, dat ook zij voor menig bezwaar in het O. V. staan; dat de ethische orthodoxen den weg voor de zuivere wetenschappelijke beschouwing banen; dat de naam van Kuenen ook bij tegenstanders een zuiveren klank heeft... Buitendien, zelfs de mannen van Deutichem, ja van de Vrije Universiteit, zullen niet nalaten kunnen van de nieuwe vertaling notitie te nemen; zij zullen er over struikelen; vergeet ook niet dat het geen kleinigheid is, welke men kan voorbijzien; waar de voorgangers dit zouden wenschen te doen, zullen de volgers het hun wel anders aan het verstand brengen.“

En voorts: „De staatkunde der kalvinisten steunt op het O. V.; hunne begrippen van het goddelijk recht omtrent de doodstraf en op honderd punten ontleenen zij aan of staven zij met het O. V. Maar dan het O. V. der Statenverzekering, het door Joodsche en Christelijke schriftgeleerden verknoede of vervalschte O. V. Wanneer blijkt, zonneklaar, door de toelichting van het geheel, wat dat O. V. wat de „wet van Mozes“ is, dan wordt den anti-revolutionairen de grond onder de voeten weggegraven. Zij zullen het niet kunnen voorbijzien; zij zullen er wel tegen welen; maar telkens ontvalt hun een steunsel; het fundament wankelt; het gunstig daarop opgetrokken gebouw stort neer; het rustte op een veroordeeld, op een onwaarheid.“ (Herv. 1884 No. 43 en 44).

Ieder voelt en tast thans, hoe onjuist dat geoordeeld was. Integendeel, tegen de poging om het oud-Israëlitische als regel en maatstaf voor ons kerkelijk en staatkundig leven te nemen, heeft het Calvinisme zich steeds met meerder beslistheid verzet.

We beroepen ons op het Oude Testament nooit verder, dan in zoverre er sprake is van die algemeene beginselen, die in het Nieuwe Testament hun volle ontwikkeling vonden. En van een wankelen van de fundamenteën is zoo weinig te bespeuren, dat het Calvinisme sinds 1884 met rassche schreden vooruitging en won aan geestelijk invloed, ook op wetenschappelijk terrein.

Wat de *Hervorming* daartegenover stelt als den waarheidszin der moderneren, heeft dan ook in ons geding geen betekenis.

Ze schrijft er van:

Zeker hebben mede godsdienstige overtuigingen voor de vrije wetenschap ook op theologisch gebied het pad geëffend. Want dat de waarheid behoort gehuldigd te worden, ook als zij in strijd komt met wat als godsdienstige menschen ons lief en dierbaar is, is een der eenvoudige uitspraken van waarlijk vromen zin en wezenlijk godsdienstig geloof, die alleen door in dogmatiek bevangen zielen als uit den boze kunnen beschouwd worden. Wij weten zeer goed, dat de moderne beweging ook onheilig vuur op het altaar heeft gebracht. Ook hier voelden niet louter heiligen het woord, en 't waren niet louter heiligen die het toelichtten. Maar dit weten wij evenzeer, dat de theologie „van het onwedergeboren hart“ zoals zij indertijd gesmaad is, ook de vrucht is geweest van een onomkoopbaren waarheidszin en een moedig aanvaarden van wat elc der waarheid bleek.

Waarheidszin betekent in dit verband, dat de moderneren den moed hadden, om de conclusie waartoe ze kwamen, dan ook uit te spreken. Doch wat wonders steekt hierin? Heeft Jezus niet gezegd, dat de onwedergeborene het Koninkrijk Gods zelfs niet zien kan? En is het dan zoo vreemd, dat wie het Koninkrijk Gods zelfs niet ziet, bij de behandeling van de Schrift tot conclusien moet komen, die van de Schrift als gezaghebbende openbaring niets overlaten.

Waarheidszin beduidt hier alsoo niet: zin voor geestelijke realiteit, maar uitsluitend:

terlijkhed, wat heel iets anders is. Calphas had ook „den eerlijken moed“ om zijn conclusie omtrent Jezus publiek uit te spreken.

Evenzoo staat het met de bewering der *Hervorming*, dat die het modernisme volgen, wel waarlijk godsdienstige lieden zijn.

Ze zegt ervan:

Maar dat omgekeerd ook wetenschappelijk theologische uitspraken van invloed zijn op de godsdienstige voorstellingen en op het godsdienstig leven zelf, kan geen deskundige loochenen. Wat hier echter wordt, wordt evenmin binnen luttel jaren. Ook de „moderne levensbeschouwing“ zal niet buiten den godsdienstigen mensch kunnen omgaan; zij zal overal den geheelen mensch aantreffen met zijn onvergankelijke godsdienstige behoeften en aspiraties. Maar wat Dr. Kuiper moge beweren, dat „de godvrienden zich steeds van de moderne beeren af en naar ons (de Calvinisten) toekeren“, dit is grootspraak, en niet anders. Daar zijn duizenden en duizenden godvrienden hier te lande, voor wie zijn Calvinisme een eergeris is. En velen ook zijn er, die wel waarlijk godsdienstige behoeften kennen, maar die aan wat het Calvinisme van Dr. Kuiper biedt, hoegenaamd niets hebben.

Ook hier beslist de zin, dien ge aan „godsdienstig“ hecht. De afgodendienaars te Athene noemde Paulus zelfs „overgodsdienstig“. „Godsdienstig“ in algemeenen zin zijn de meeste heidenen en Mohammedanen. En we spraken steeds uit, dat die algemeene godsdienstige zin ook in vele moderneren door is gewaardeerd wordt.

Doch niet in dien zin schreven we, dat de Godvrienden zich steeds meer van de moderneren afwenden.

Ook de redactie van de *Hervorming* weet wel, wat soort menschen in de Heilige Schrift als „Jere Jahvah“, d. i. als „Jehovah eerende“, worden aangeduid; en deze zijn het, die in onze Statenverzekering „Godvrienden“ worden genoemd.

We gebruikten niet den algemeenen term van „godsdienstig“ of „vroom“, waarmee het bontste en meest misleidende spel te drijven is, maar zeer bepaaldelijk de uitdrukking: *Godvrienden*, en deze term drukt altoos een tegenstelling uit. Deze tegenstelling namelijk, dat er ook onder de overigen wel allerhand godsdienstige menschen zijn, die op de hoogten rooken, maar dat Godvriend alleen hij heet, die zich voegt bij de vereering van den God, Die zich aan Israël geopenbaard heeft.

En die Godvrienden nu zijn aanvankelijk door de „moderneren“, ter wille van de vrome termen, die ze aanhielden, misleid, maar keeren zich, nu de strekking van hun prediking steeds duidelijker werd, steeds meer van hen af, en keeren tot den ouden Godsdienst weder.

## Doelloos dispuut.

### II.

Niet pas onlangs, maar steeds is onzerzijds op den voorgrond gesteld, dat het karakteristieke beginsel van de levens- en wereldbeschouwing der Calvinisten schuilt in de rechtstreekse gemeenschap van de ziel met God. In de *Stone-lectures* is dit punt slechts nader toegelicht. Dit nu vat Dr. De Geer op als bedoelden we daarmee eene openbaring, en voert er dan tegen aan, dat, volgens onze eigen erkensten, ook andere vóór onze vadersen, deze onmiddellijke gemeenschap gesmaakt hadden; iets waaruit hij dan afleidt, dat er dus eigenlijk niets bijzonders in ligt, zoodat we geen Calvinisme noodig hebben, maar eenvoudig op de Schrift kunnen teruggaan.

Veel in ons neigde, toen we dit lazten, om er de pen bij neder te leggen; want metterdaad, voor doeltreffend wisselen van gedachten, is de verwarring der begrippen hier al te groot; en we kunnen dan ook niet anders dan positief er de door ons bedoelde voorstelling tegenover plaatsen.

Een openbaring is de mededeeling, ons van Godszijdse toekomstende, van eene ons onbekende waarheid, en zoo genomen iser, voor de Roomschen wel, maar voor ons Protestanten, na de voltooing der Heilige Schriftuur, geen openbaring meer. Onze kerken belijden dit in de dusgenaamde sufficientia et perfectio S. Scripturae. In wat de *Stone-lectures* boden, kon alzoo van nieuwe openbaring geen sprake zijn. Maar wel is de openbaring van de Schrift ongevoegzaam, om de goddelijke waarheid in ons te prenten, haar in het leven te doen ingaan, en om de volle strekking en betekenis er van te doorzien. Vandaar de belijdenissen van onze vadersen omtrent de persoonlijke illuminatio of „verlichting“, en omtrent den *Spiritus Sanctus doctor*, d. i. omtrent den Heiligen Geest als leeraar, die in de waarheid inleidt.

Dat onze gemeenschap met God eene rechtstreekse moet zijn, was alsoo geopenbaard zoodra de Heilige Schrift er was, en is aan de geloovigen, de eeuwen door, in verschillende mate van helderheid persoonlijk betuigd door de „verlichting“. Maar heel iets anders was het, of dat allesbeheerschend beginsel in zijn volle diepte opgevatt en in zijn volle strekking zou begrepen worden.

Dit nu is aanvankelijk niet geschied. Augustinus kwam er van ééne zijde het dichtst aan toe, maar bedierf weer alles door zijn leer van de *kerk*. En hieraan is het toe te schrijven, dat deze diepste waarheid eerst helder kon worden ingezien nadat de bittere gevolgen van het stellen van intermediaire personen tusschen God en de ziel aan het licht waren getreden, en 2<sup>o</sup> God door de schikking der omstandigheden, door het scheppen van aanleg in de personen, en door sterker graad van verlichting, eindelijk de macht schonk om met de algemeene voorstelling te breken, en tot de rechtstreekse gemeenschap met Hem onbelemmerd door te dringen.

Heel iets anders dus dan een openbaring. Veel eer een historisch proces, dat antithetisch voortschreed en ten slotte onder de inwerking van den Heiligen Geest zijn einddoel bereikte.

Nu in de tweede plaats. Al had Calvin of wie ook, in zalige genieting deze gemeenschap voor zichzelf gevonden, dat zou hem nog niet verder hebben gebracht dan tot de mystiek. Op het laatst der Middeleeuwen dreef de mystiek hierin zelfs sterk, zoo niet te sterk. Heel iets anders was eisch. Het kwam er op aan, niet maar te genieten, maar de volle betekenis en strekking ervan te doorzien, en het beginsel van deze rechtstreekse gemeenschap niet slechts als bron van zielsgeneugte, maar als beginsel van ons leven en denken te leeren verstaan in zijn volle toepassing. Vandaar, dat er in de *Stone-lectures* op is gewezen, hoe dit inzien van de betekenis der rechtstreekse gemeenschap met God geleid heeft tot een geheel eigenaardige opvatting van de drie grondrelatiën van ons menschelek leven: t. w. van onze verhouding tot God, tot den mensch, en tot de wereld; en hoe eerst in deze totaliteit dit beginsel kon doorwerken op alle levensverhoudingen in Kerk, Maatschappij, Staat, Wetenschap en Kunst, en hoe eerst op deze wijze de geheel eigenaardige levens- en wereldbeschouwing van het Calvinisme ontstond.

Wie nu hierop let, zal verstaan, hoe zonderling het ons te moede was, toen we een critiek lazten die zich vastkleemde aan het begrip openbaring en ons naar de Schrift terugwees. De principiele, encyclopaedische opvatting van het aangevoerde ontbrak hier ten eenenmale.

Doch ter zake.

Zoodra nu eenmaal, als vrucht van het antithetisch historisch proces in het verleden, als vrucht van de schikking der omstandigheden, als vrucht van krachtige illuminatie, en als vrucht van helder logisch inzicht, onder de leiding des Heiligen Geestes, de volle betekenis van de rechtstreekse gemeenschap met God, als de door God gewilde realiteit, gegrepen, doorgedacht en toegepast was, bleek een resultaat gevonden te zijn, dat of moest verworpen of moest aanvaard worden; maar dat eenmaal aanvaard, dan ook zijn historisch stempel in de aanvaarding der logische consequentie van dat beginsel met zich bracht.

Tot persoonlijke rechtstreekse gemeenschap met God, waren ook anderen, en zijn ook nu nog velen buiten het Calvinisme, doorgedrongen. Gaarne nemen we zelfs aan, dat zulks ook bij Dr. De Geer het geval is. Maar noch die anderen noch hij, hebben deze gemeenschap leeren kennen als hun levensbeginsel, noch opgemerkt en aanvaard den lichtgevenden omtrek die er logisch-consequent van uitstraalt. We zeggen dat ook van hem, omdat hij anders zoo niet had kunnen schrijven.

Voor ons daarentegen is dit resultaat, d. i. het inzicht, dat deze rechtstreekse gemeenschap met God het groote beginsel van ons leven en denken moet zijn, en zulks in toepassing op alles, „een historische vondst“, die door niets kan worden te niet gedaan. We zoeken daar niet meer naar. We bezitten dat inzicht en die kennis, en bezitten er onze kracht in.

Maar niet meer zoeken, sluit het verder onderzoeken volstrekt niet uit. Dat nu hokte. Er was geen onderzoek meer. En toen is de Vrije Universiteit oppergericht, juist met het doel om dit wetenschappelijk onderzoek in te stellen, door onderzoek van het historisch gevonden.

Dit wetenschappelijk onderzoek bedoelt aan te toonen, hoe het Calvinisme tot deze historische vondst gekomen is; waarin die vondst bestaat; wat haar inhoud is; welke betekenis ze heeft; hoe ver ze zich uitstrekt; en welke toepassing ze eischt.

Vandaar, dat dit wetenschappelijk onderzoek tevens critiek is.

Immers hoe rijk de historische vondst ook was, en hoe logisch consequent uit dit gevonden beginsel de alzijdige afleiding reeds door onze vadersen gemaakt is, bij deze afleiding zijn uiteraard, zoodra ze op verder afstand van het beginsel geraakte, fouten en gebreken ingeslopen. Niet wat de hoofdtakken betreft, maar wel in de fijne twijgen. Vandaar de wetenschappelijke roeping, om deze afleidingen ter toetse te brengen en voor zooveel noodig te corrigeren. En voorts zijn de toepassingen uit het beginsel wel gemaakt voor dien tijd, maar niet voor den onzen. Vandaar de roeping der wetenschap, om die toepassing naar den eisch van onzen tijd te wijzigen en voort te zetten.

Er is dus niets hoegenaamd van aan, dat de aanvaarding van deze historische vondst van het juiste levensbeginsel, wetenschappelijk onderzoek of wetenschappelijke critiek zou uitsluiten. Integendeel, het wetenschappelijk motief komt juist rechtstreeks uit de aanvaarding van zulk een beginsel voort.

Zoolang dat beginsel onder ons sliep, en niet weer met bewustheid uit de vondst der historie gegrepen was, ontbrak bij ons het wetenschappelijk onderzoek. Zoodra het weer gegrepen werd, verrees de Universiteit, om zich aan dat wetenschappelijk onderzoek te wijden.

Men lette er toch op, dat in de geestelijke wetenschap zelve geen opbouw van wetenschap denkbaar is, tenzij ge leeft en denkt uit één beginsel. Wetenschap is niet alleen experimenteren, maar ook systematiseren, en alle systematiseren is ondenkbaar, tenzij ge één leidend beginsel hebt, dat uw leven en uw denken beheerscht.

Wetenschap zonder zulk een leidend levens- en denkbeginsel blijft bij het experimenteren staan, en kan tot het eigenlijke doel van alle geestelijke wetenschap, d. i. tot het ontdekken van de levenswet en het naar die levenswet systematiseren, niet komen.

Men blijft een eclecticus, aphorist of criticus, maar wordt nooit architect.

Blijft dus alleen nog de vraag, hoe ge tot die keuze van uw levens- en denkbeginsel komt.

En hier nu geldt, wat we uitspraken, dat deze keuzegeen resultaat van schiffen en vergelijken is, maar rechtstreeks saamhangt met uw innerlijk bestaan, met uw geestelijke ervaring, en met het al of niet bezitten van de illuminatie of verlichting in den hier geëischten graad.

Tal van geleerde en ernstige denkers zijn in die voege aangelegd en hebben zulk een innerlijk bestaan, dat ze het Christendom in zijn kern en betekenis niet vatten, en er dan ook niet mee rekenen kunnen. Jezus heeft h. i. wel een schoon werk volbracht, en schoone dingen gezegd, maar toch vinden ze daarin niets bijzonders, althans niets, dat niet, vergelijkenderwijs, evenzoo elders te vinden ware. Dit is het wat Jezus gezegd heeft: „Wie niet wedergeboren is, kan mijn Koninkrijk zelfs niet zien.“

Anderen, en daartoe behoort Dr. De Geer, hebben een geheel anderen indruk van het Christendom ontvangen. Zij zijn onder de macht van het Evangelie gekomen, en voelen een aansluiting van hun hart aan de Heilige Schrift. Alleen maar, dat blijft bij hen aphoristisch. Ze hebben geen eenheid van levens- en denkbeginsel gevonden, maar leven en denken in algemeenheden, en naar de dingen zich aan hen voordoen, en corrigeren dan de resultaten, die ze alzoo vinden, naar de uitspraken van de Heilige Schrift die hen treffen of toespreken. Ze geven zich geen rekenschap van de verschillende wijzen, waarop de Schriftwaarde, in verband met de heersche meeningen, kan worden opgevat; ze hebben die onderscheidene wijzen van opvatting nooit consequent doorgedacht; ze zien niet, hoe hieruit zeer onderscheiden gebouwen van wetenschap zijn opgetrokken; en blijven diengevolge bij de critische toepassing van de Schriftwaarde op de gangbare opvattingen van hun tijd staan.

Weer anderen eindelijk zien in, dat de historie, die achter ons ligt, wel terdege tot zeer uiteenlopende opvattingen van de Christelijke waarheid geleid heeft; hoe hieruit onderscheidene beginselen tot heerschappij zijn gekomen; en hoe uit deze beginselen zeer onderscheidene opvattingen voor het leven zijn voortgesproten. Vandaar hun, bij het licht der historie vaststaande overtuiging, dat men deze beginselen en de daaruit afgeleide beschouwing der dingen niet dooreen kan mengen; dat men niet byzantijnsche links, gothische rechts, en à la renaissance in de bovenverrepingen kan bouwen, maar dat elke architectonische bouw uit één stijl moet zijn. Zij kunnen dus niet in het *Totus wabohoe*, gelijk de Fransen zeggen, blijven hangen. Ze moeten of ophouden wetenschappelijk te bouwen, of ze moeten bouwen uit één stijl, en dus weten welke stijl geboden is.

En dit nu, die keuze van stijl, staat niet aan hun gril of wilkeur, maar vindt haar beslissing in hun eigen innerlijk bestaan.

Voor zichzelf moeten zij weten, wat in hun innerlijk bestaan het fundament is, dat ze voor God weten in hun ziel waar te zijn.

Gingen ze anders te werk, zoo zou de aansluiting tusschen hun innerlijk bestaan en hun levens- en denkbeginsel ten eenenmale ontbreken, d. w. z., ze zouden allerlei schoons buiten zich zien, maar het zou voor hen niet innerlijk waar zijn.

Ontdekten ze daarentegen, dat het fundament van zulk een bouw overeenstemt met wat in hun eigen innerlijk bestaan voor God aller inzicht grond is, dan is dat hun vaststaande waarheid; dan kunnen ze zich hiervan niet losmaken; dan ligt hierin voor hen het anker waaraan ze vastleggen; en dan ontleenen ze hiernaar de vastheid van hun overtuiging op elk gebied.

Zoo nu is het bij ons met het Calvinisme; en daarom kan niemand van wetenschappelijken zin Calvinist zijn, of hij moet zelf in zijn eigen innerlijk bestaan het diepste uitgangspunt van het Calvinisme hebben teruggevonden.

Heeft hij dit niet, dan blijft het Calvinisme hem tegen de borst stuiten, of hoogstens een interessant verschijnsel zijn.

Heeft hij dit wel, dan staat of valt, dan leeft en sterft hij met deze zijn overtuiging. Dan leeft hij er uit in zijn religie, in zijn hart, in zijn huis en in de maatschappij, en zoo ook in zijn wetenschap.

Duidelijker kunnen we het in zoo kort bestek niet zeggen, en we koesteren de hoop, dat Dr. De Geer, al is ons beginsel het zijne niet, althans loyaal erkennen zal, dat voor den Calvinist hierned zijn standpunt ten volle is geïndiceerd.

## Nawerking van kerkbedorf in Indië.

In de Minahassa is een Seminarie voor de opleiding van inlandische dienaren des Woords te Tomohon.

Leeraar aan dit Seminarie was de heer Louwerier, een matig-orthodox man, die door den niet-orthodoxen predikant Ds. Kroll, te Menado, met leede oogen werd aangezien.

Toen dan ook de heer Louwerier, om gezondheidsredenen, in April 1899 naar Europa toog, werd hij vervangen door den moderneren heer Moens van Harokoe, die op voordracht van Ds. Kroll, door den Gouverneur daarvoor werd aangewezen.

Toen nu, bij de terugkomst van den heer Louwerier, de heer Moens weer terugtrad, werden hierover door twee der studenten klachten aangegeven in brieven, die de heer J. N. Wiersma in de *Hervorming* mededeelt.

Het loont de kennis te nemen

De eerste luid

De heer J. L. slechts één jaar; gen van hem, dat te zijn. Hij was durfde weerspreke te leggen in 't om was zijne sterkte; gebeurt door zijn tot Hem komen.

Hij leerde den dienst is geen ge aan ons als waar onder 't gezag v kenden verveelto. gedachte vrij moet is dan sterft de dat de menschen daarom is 't nie schil van denkb gedachte hinder uitgaat naar God Jezus ons leerde. aan Jezus openba dan voor Zijne b houden?

Aan de goddi grenzen worden g niet begrepen door begrip.

Na deze uiteen dat de leerlingen z hecht waren; dat aanstaande scheidt Hij bidt dan Gods den heer Moens i hoopt dat hij nog zal keeren.

Tomohon, 28-8-18

En de tweede

Toen de heer Holland was en werk zou vervange groote spanning of diking zou grondv op de Zaligspreking.

Den 4den Juli i met den tekst i Ti getrouwd woord enz. nadruk, duidelijk e de kerk uitkwam, n kon hooren: „Nog prediking gehoord!“

In zulk een heb hij zijn werk in de school voortgezet, die haakten naar hem verbonden ge verre wenschte.

Toen de heer M school onder ons a tot u gekomen n maar op bevel der vrijmoedigheid u b anders bedoel dan kracht die mij doe vooruit te brengen heid; ik verzoek niet slechts als uw aan wien gij gerus openbaren.

Toen zaten we u naar het onderwijs, onzer ergerden zich godsdienst, want h wat wij tot hietoe in veler harte opte man in de waarheid leiden?

Toen de heer M mer, zeide hij in d aangevaam zijn als uitsprekt zijn bev dan zullen wij die s wel overlegde wel wil mijne overtuig De heer Moens st zaken samen te b avond van 7 tot 11 vrucht? Het verstu opend, zoodat alle a gevoelde men dat zeer aangenaam wa werd verded, zood geacht werd. De m de onoprechtheid v Sommigen verliet Wij willen sterven v ook de heer Moens.

Misschien zullen dat zulk een groo kleinigen tijd kan pla maar dan moet me liefde van den heer sers, en den grooten heid; soms doont l om zich voor zijn w

En door dit alles, lingen die hem niet zich niet aan hem zijn vader? Wie tre loch moest die se 25 Augustus 1900 c besluit van Batavia, Amahel op Ceram. I hem en voor allen d

Wie heeft dit zoo g donkere zaak stille wil Gods!

Toen de heer M gemeenteloprad en waren er velen die gaven, en toen men mevrouw en de kind toereikte, was de bed heer Moens maar i terugkeeren, om zijn Minahassers vooruit lossen van de dien van de slavernij in God!

Tomohon, 3 Sept. (w.)

Men ziet uit de geest de heer M doxe" school zijn snel dit wortel sch vraag, of de belijder or op dat Seminari geknakt.

Deze gekerstend dreigd door het j van den Christus. Hem bekeerd werd Waaraan ligt dit

ist of  
hoe ge  
lenkbe-  
lat deze  
lijken  
iet uw  
e erva-  
van de  
ier ge-  
zijn in  
een in-  
zijn  
er dan  
is heeft  
cht, en  
vinden  
ets, dat  
ders te  
gezegd  
aan mijn  
Dr. De  
indruk  
Zij zijn  
geko-  
aan hun  
n maar,  
en geen  
gevon-  
gemeen-  
aan hen  
sultaten,  
ken van  
of toe-  
enschap  
rop de  
de heer-  
opge-  
wijzen  
doorge-  
nder-  
hap zijn  
olge bij  
Schrift-  
gen van  
dat de  
rede tot  
van de  
hoe hier-  
heer-  
uit deze  
vellingen  
n. Van-  
rie vast-  
begins-  
wing der  
dat men  
rechts, en  
iepingen  
iepingen  
tonische  
kunnen  
gelijk de  
e moeten  
bouwen,  
n, dus  
staat niet  
ndt haar  
estaan.  
ten, wat  
ndament  
ziel waar  
o zou de  
bestaan  
nmenmal  
schoons  
voor hen  
het fun-  
enstement  
aan voor  
dat hen  
ze zich  
erin voor  
n, dan  
van hun  
ivnisme;  
enschap-  
et zelf in  
ipste uit-  
hebben  
et Calvi-  
of hoog-  
ijn.  
alt, dan  
rtuiging.  
zijn hart,  
n, en zoo  
kort be-  
de hoop,  
nsl het  
zal, dat  
tandpunt  
derf  
rie voor  
aren des  
de heer  
nan, die  
s. Kroll,  
rd aan-  
rier, om  
99 naar  
oor den  
e, die op  
en Gou-  
den heer  
rugtrad,  
tudenten  
die de  
vorming

Het loont de moeite, van deze brieven kennis te nemen.  
De eerste luidt aldus:

De heer J. L. Moens, een goede leeraar, slechts één jaar gaf hij onderwijs, velen getuigen van hem, dat hij waard was onze leeraar te zijn. Hij was krachtig in 't onderwijs; hij durfde weerspreken; hij vreesde niet zijn ziel te leggen in 't onderwijs dat hij gaf. Dit geloof was zijne sterkte: Gods wil is altijd goed; alles gebeurt door Zijn wijsheid, opdat Zijne kinderen tot Hem komen.

Hij leerde met vrijmoedigheid: In de Godsdienst is geen gezag; wij nemen aan wat zich aan ons als waarheid voordoet; wij staan niet onder 't gezag van een Paus, die andersdenkende verwoelt. De Protestant weet dat de gedachte vrij moet zijn, want als die gebonden is dan sterft de godsdienst. Wij zien dagelijks dat de menschen van verschillende aard zijn, daarom is 't niet te verwonderen dat het verschil van denkbeelden groot is. Verschil van gedachte hindert niet als ons verlangen naar uitgaat naar God en de volmaaktheid, zoals Jezus ons leerde. Als de Vader der waarheid aan Jezus openbaarde, waarom zou Jezus die dan voor Zijne broeders en zusters verborgen houden?

Aan de godsdienstige waarheid mag geen grenzen worden gesteld; deze waarheid wordt niet begrepen door hen die bekrompen zijn van begrip.

Na deze uiteenzetting verklaart de dichter, dat de leerlingen zeer aan den heer Moens gehecht waren; dat zij bedroefd waren toen de aanstaande scheiding hun werd bekend gemaakt. Hij bidt dan Gods zegen af over het werk van den heer Moens in zijn nieuwen werkkring en hoopt dat hij nog weer in de Minahassa terug zal keeren.

(W. G.) ALEX.  
Tomohon, 28 8-1899. Kweekeling.

En de tweede was van dezen inhoud:

Toen de heer Louwerier met verlof naar Holland was en de heer Moens hem in zijn werk zou vervangen, was men te Tomohon in groote spanning of de nieuwe leeraar zijne prediking zou grondvesten op den berg Sinai of op de Zaligsprekingen.

Den 4den Juli 1899 trad de heer Moens op met den tekst I Timotheüs 1: 15: Dit is een getrouw woord enz. Hij predikte met kracht en nadruk, duidelijk en welsprekend, zodat toen de kerk uitkwam, men van verschillende kanten kon hooren: „Nog nooit hebben wij zulk een prediking gehoord!”

In zulk een helderen krachtigen geest heeft hij zijn werk in de gemeente en in de kweek-school voortgezet, zodat het hart van velen, die haakten naar volmaking, zich innig aan hem verbonden gevoelde en iedere scheiding verre wenschte.

Toen de heer Moens zijn werk aan de kweek-school anders ons aanvaarde, zeide hij: Ik ben tot u gekomen niet volgens mijn eigen wil, maar op bevel der Hooge Regering. Ik heb vrijmoedigheid in te zeggen, dat ik hier niets anders bedoel dan u te onderwijzen met alle kracht die mij door God geschonken is, om u vooruit te brengen op den weg der volmaaktheid; ik verzoek u allen mij te beschouwen niet slechts als uw leeraar, maar als uw vader aan wien gij gerust uwe geheime zorgen kunt openbaren.

Toen zaten we neder, dag aan dag te luisteren naar het onderwijs van den heer Moens. Velen onzer ergerden zich over zijn onderwijs in den godsdienst, want het was in strijd met alles wat wij tot hertoe hoorden, zodat de vraag in veler harte oprees: Is deze heer een leidsman in de waarheid, of wil hij ons ten verderve leiden?

Toen de heer Moens bemerkte onzen kommer, zeide hij in de vergadering: Het zal mij aangenaam zijn als ieder met vrijmoedigheid uitsprekt zijn bezwaren tegen mijn onderwijs, dan zullen wij die samen bespreken, opdat ieder wel overlegge welken weg hij kiezen zal; ik wil mijne overtuiging aan niemand opdringen. De heer Moens stelde nu een tijd in om die zaken samen te bespreken, en wel Zaterdagavond van 7 tot 11 uur. Wat was daarvan de vrucht? Het verstant der leerlingen werd geopend, zodat alle aanstoot verdween, en spoedig gevoelde men dat het licht van dit onderwijs zeer aangenaam was. Het gevoel des harten werd verhelderd, zodat al het uitwendige minder geacht werd. De moed werd aangewakkerd en de onoprechtheid veroordeeld.

Sommigen verlieten hunne stem en zeiden: Wij willen sterren voor deze overtuiging, gelijk ook de heer Moens daartoe bereid is.

Misschien zullen sommigen zich verwonderen dat zulk een groote verandering in zulk een kleinen tijd kan plaats hebben, in 15 maanden; maar dan moet men niet vergeten de groote liefde van den heer Moens voor ons Minahassers, en den grooten ijver waarmee hij gewerkt heeft; soms stond hij 's morgens drie uur op om zich voor zijn werk voor te bereiden.

En door dit alles, wie is er van de kweekelingen die hem niet liefheeft? Wie onzer voelt zich niet aan hem gehecht als een kind aan zijn vader? Wie treurt niet bij zijn heengaan? Toch moest die scheidsure komen, want op 25 Augustus 1900 ontving de heer Moens het besluit van Batavia, dat hij overgeplaatst is naar Amahai op Ceram. Helaas hoe bitter is dit voor hem en voor allen die aan hem verbonden zijn. Wie heeft dit zoo geregeld? Laat ons in deze donkere zaak stille zijn en zeggen: Het is de wil Gods!

Toen de heer Moens voor 't laatst voor de gemeente optrad en van haar zijn afscheid nam, waren er velen die hun smart in tranen licht gaven, en toen men daarna aan mijnheer en mevrouw en de kinderen de hand tot afscheid toereikte, was de bede in veler hart: Mocht de heer Moens maar spoedig in de Minahassa terugkeeren, om zijn werk te vervolgen, om ons Minahassers vooruit te brengen en ons te verlossen van de dienstdienaarheid, niet het minst van de slavernij in den godsdienst. Dat geve God!

Tomohon, 3 Sept. 1900.  
(W. G.) N. B. PANDEAU, Kweekeling.

Men ziet uit deze beide brieven, in wat geest de heer Moens aan deze „orthodoxe” school zijn onderwijs gaf, en hoe snel dit wortel schoot. Zelfs is het zeer de vraag, of de belijdenis van den Christus Gods er op dat Seminarie niet voor goed door is geknakt.

Deze gekerstende streek wordt alzoobedreigd door het gevaar, om even spoedig van den Christus af te vallen, als ze tot Hem bekeerd werd.

Waarom ligt dit nu?

Waarom anders, dan dat deze nieuwe inlandsche Indische kerken onder de Regeeringskerk zijn gekomen, die alzoob Nederlandsch Zendingsgenootschap geldelijk ontlast, want deze predikanten en hulppredikanten ontvangen landstractement. Doch dientengevolge worden deze kerken dan ook bediend door de moderne leeraars, die door de Regeeringskerk zijn aangesteld, en deze doet dit in overleg met de Commissie, die in hoofdzaak uit de Nederlandsch Hervormde kerk voortkomt.

Zoo ziet men, hoe het kerkbederf van de Nederlandsch Hervormde kerk ook in Indië geestelijke verwoesting aanricht.

Dit kerkbederf bestaat hierin, dat ook de loochenaars van den Christus Gods er tot de bediening worden toegelaten; en in verband hiernede is het geheel natuurlijk, dat ook in Indië zulke mannen als leeraars optreden.

Nu heeft men hier te lande ten minste nog zekeren waarborg, dat „orthodoxe” gemeenten „orthodoxe” leeraars beroepen kunnen. Maar in Indië, waar de leeraars door de Regering worden aangesteld, bestaat die waarborg niet. Gevolg daarvan is, dat nu in deze oorspronkelijk „orthodoxe” Indische kerken de invloed der modernen gaandeweg toeneemt, en ook deze kerken van inlanders gemoderniseerd worden.

Ons dunkt, mannen als Ds. Erlinga, die voor het bederf van hun kerk een open oog hebben, maar nog altoos bezig zijn om de wonde te peilen; om eerst als ze daarmede gereed zijn, aan het verbinden dier wonde te gaan denken; zullen er toch iets voor voelen, hoe onverantwoordelijk het is, zulk een verwoesting van het Christendom in de Minahassa, in afwachting van hun nooit eindigende diagnose, stil te laten voortgaan.

## Uit de Pers.

In *Hollands Kerkblad* bespreekt de redactie de houding van Dr. Hoedemaker sinds 1886, en zegt er van:

Ook de eenheid in onze kerkelijke worsteling moeten we meer zoeken, al leven we in onderscheiden kring.

Zonder elkander te binden. Maar zoo, dat we van elkanders leven in op rechten broedersin kenni nemen, voor elkaar bidden, en ook met elkaar spreken kunnen.

Wij zijn elkanders vleesch en been. Het smartelijkst was b. v. in 1886/87 wel het verschil tusschen de doeleernden en Dr. Hoedemaker. Sinds de uitgave van het blad „de Gereformeerde Kerk” werd dit verschil sterker geaccentueerd. We hebben daaronder geleden, want de hand van Dr. Hoedemaker was hard tegen ons. Maar over hardheid had zeker Dr. Hoedemaker op zijn beurt te klagen.

Toch, er was een ernstig punt van verschil, waarin we hem te eerbiedigen hadden, ook waar we van hem en de zijnen niet recht eerbiediging vroegen. Met belangstelling sloegen we dan ook zijn gang in de „Gereformeerde Kerk” en in de Confessionele Vereniging gade. En het smartte ons, dat we zijn stem in zijn eigen kring als hoorden weg sterven. Tot hij ons eindelijk toescheen onbegrepen alleen te staan.

Wij, leden van 1886, begrepen hem wel, al week omze weg van den zijnen. Maar in den kring zijns levens begreep men Dr. Hoedemaker niet. Niet, dat wij verstonen, hoe Dr. Hoedemaker tot ontwarring van den kerkelijken knoop zou komen, of wat in de praktijk in zake Art. 36 aan zijn bedoeling beantwoordde. We verstaan ook best, dat een stelling juist kan zijn, zonder dat iemand onder alle omstandigheden aanstonds de rechte toewijzing van die stelling kan aanwijzen. Maar de stelling van Dr. Hoedemaker was ons allerminst een mysterie.

Princiepelijk, ernstig, zonder ooit af te wijken, is steeds de stelling van Dr. Hoedemaker geweest: de organisatie van 1816 is de middellijke oorzaak van de verwoesting der Kerk; die organisatie moet vallen; de Kerk moet die organisatie verwerpen en leven naar het Woord des Heeren. Daarin stonden en staan we dus met Dr. Hoedemaker geheel op denzelfden grondslag.

Maar nu was de tweede stelling van Dr. Hoedemaker: de breuke met de organisatie moet geschieden zonder verberking van het kerkverband. Dit punt gingen in 1887 de wegen uiteen. Wel schen Dr. Hoedemaker destijds eerst mee te gaan en toen terug te wijken, doch die schommelende duurde slechts kort en hing zeker met de bewegelijkheid dier dagen samen. Wie sinds biljk dezer broeder in zijn houding voor en na 86/87 rocht te verstaan, die moet erkennen dat hij zichzelf niet ongelijk werd, en immers trouw, ja in het eind schier als een censuur in de woestijn, riep om verwerping der organisatie van 1816 zonder verberking van het kerkverband.

Aan de andere zijde moeten wij klagen, hoe men maar niet erkennen wou, dat bij de verwerping der organisatie in 1886 toch handhaving van het kerkverband door de doeleernden „bedoeld” werd. De doeleernden der Kerken wees daarop. Wij wilden, waar we de organisatie verwerpen, en beroofd werden klagende Kerken zijn, die door de Kerken, welke zich tegen de organisatie, ook onder de organisatie, handhaafden, erkend werden. De wijze waarop in menige plaats door enkelen, kort en goed de gemeenschap der plaatselijke Kerk gebroken werd, zonder dat die Kerk zich bewust kon worden van de houding die zij had aan te nemen, bleef dan ook in onze kringen niet zonder groote bedenking. Maar toch, — dat verwerping der organisatie verberking van het kerkverband, zelfs breking van de plaatselijke Kerk, meebrengt, — wij mochten het betreuren en al het leed er nog van dragen, — onze conscientie verbood het niet.

Nog zij erkend, dat Dr. Hoedemaker verberking van het kerkverband niet absoluut verboden acht, of ook de breuk in de plaatselijke Kerk niet absoluut verbiedt. — maar tot die verberking slechts vrijheid gevoelt, waar het *wezen* der Kerk gevaar loopt.

Toegegeven moet worden, dat wij, die in 86 handelden, de meeste schaduw op onzen weg kregen. Het werd een scheuren en breken, die het hart met nameelooz heimwee kunnen vervullen naar de brede gemeenschap, waarin we te voren worstelden; — afgezien nog van zooveel als in eigen kring ons knijpt.

Maar de broeders, die terug bleven, hadden het niet beter dan wij en werden immer voort gemarteld door de organisatie, — tegen welke zij roepen, maar onder welke zij niettemin buigen.

Waarom we deze dingen uiteenzetten, en op wederzijdsche kalme erkenning en waardering aandringen?

Na het uittreden van Dr. Hoedemaker uit de redactie der „Gereformeerde Kerk” scheen almeer alle principieel getuigenis in dien kring te gaan ontbreken en voor eenig principieel optreden geen hoope meer te zijn.

Toch liet ons hart ook toen Dr. Hoedemaker niet los.

Thans dunkt ons, wat Ds. Erlinga in het genoemde

de blad schrijft, van krachtiger bedoelen te getuigen.

Het *hoor* der handeling, die uit de stelling van Dr. Hoedemaker op 's Heeren voet volgen moet, is ons nog duister. Ook is die tijd de onze niet. Maar dat die stelling oprecht was en principieel, hebben we nooit betwijfeld. Dat die stelling de handeling van 1887 in de haastige, vaak ruwe formatie van een nieuw kerkverband moest veroordeelen, verstaan we. Dat die stelling tot een afwachtende houding verplichtte, werd ons ook helderder.

We wenschen ook thans nog aan één en ander getuigenis te geven, terwijl wij danken voor de ontzinking aan de strijd van der organisatie. Die ontzinking verplicht de Gereformeerden van '34 en '86 tot trouwe liefde voor het overblijfsel der Kerken, ook onder de organisatie.

Och, mocht de strijd onder en tegen de organisatie door de getrouwe belijders van den Heere en zijn Woord vernieuwd worden. De Heere verlicht hen. Hij doe hen den weg onderscheiden. Hij geve hen, krachtig te worden in de overtuiging van zijn wil. Sterve hun geloofshandeling niet. Maar strekke die nog eens tot verlossing der Kerk naar het Woord des Heeren.

We waardeerden den toon van het trekken der liefde, die hieruit spreekt. Zeer stellig hooren allen die van Gereformeerde Belijdenis zijn, ook kerkelijk bijeen. Maar toch vordert men niet, zoo het verschil aldus geformuleerd blijft.

Uit de vaagheid der woorden moet men altoos weer tot het concrete der feiten komen. De Haagsche Synode heeft den Amsterdamse Kerkeraad willen dwingen, om leden, wier niet-belijden van het Evangelie openbaar was, nochtans tot het H. Avondmaal toe te laten.

Was hier weerstand of bukken, van Godswege, plicht?

In dien weerstand, moesten de herders der kudde zich dan laten verjagen, om de kudde, aan de wolven over te laten, of wel moesten ze toen ambtelijk voor de kudde blijven waken?

Dit is de concrete vraag, die gegeneraliseerd hier neerkomt, of wie afwerping van de organisatie van 1816 zoekt, stil moet blijven zitten indien ambtelijke plichtsbetrachting tot verberking van eenheid zou leiden, of wel dat plicht voortgaat, en de uitkomst aan den Heere moet worden overgelaten.

## Buitenland.

Engeland. Een Engelsch blad over den Zuid-Afrikaanschen oorlog.

Men begint in Engeland ook in kerkelijke kringen eindelijk eenigermate in te zien, in welk een afgrond de politiek van een Chamberlain het land dreigt te laten verdrinken. De *Examiner*, het orgaan der congregationalisten en andere vrije kerken, schreef het volgende:

De oorlog die gedaan het is.

Met het oog op de gebeurtenissen der laatste dagen, zou het wel zoo goed geweest zijn, indien Lord Roberts en anderen niet zoo stellig gesproken hadden van het einde van den oorlog. De tegenalag te Magaliesberg, en het jongste gevecht met de Wet hebben ons te veel gekost om aangenaam te zijn, en toonen duidelijk genoeg, dat het einde van den oorlog er nog niet is. Zoo lang als tamelijk groote kommando's in het veld blijven, en kennelijk in staat zijn om zich proviand te verschaffen, zullen we waarschijnlijk van zulke voorvallen blijven hooren, en moeten wij er ons op voorbereiden om ze elken dag te zien gebeuren. De Britsche belastingbetaler is een persoon die veel kan lijden, en is zonder twijfel niet van plan deze zaak reeds te doorzien. Maar hij begint toch al te vragen, of alle mogelijke middelen in het werk gesteld zijn om den oorlog ten einde te brengen. De publicatie van Lord Roberts' proclamatie heeft het onbegrijpelijk gevoel gekweekt, dat de autoriteiten in Zuid-Afrika niet hebben geweten wat zij wilden, en geen vaste gedragslijn hebben gevolgd. En het is nu juist tijd dat het land wordt verzekerd, dat bepaalde stappen worden gedaan om den boeren, die in het veld zijn, de voorwaarden bekend te maken die zij willen aannemen om een einde te maken aan de vijandelijkheden.

De belofte van den heer Chamberlain in deze moet letterlijk worden uitgevoerd, of zelfs de vrienden der regering zullen noodig hebben te weten, waarom dit niet geschiedt. Het voortzetten van den oorlog is in der daad een groote ramp. Behalve dat daardoor de belasting enorm zal worden verhoogd, maakt de oorlog het werk der vestiging oneindig veel moeilijker. Wanneer men zegt, dat dit alles onvoorzien was, is dit alleen een belijdenis van onbekwaamheid aan de zijde van hen, die de verantwoordelijkheid dragen; en het is tijd dat een uiterste poging wordt gedaan om een einde te maken aan een staat van zaken, welke, op den langen weg, voor ons veel kostbaarder zal zijn, dan voor den vijand.

Wij hadden liever een anderen toon van de *Examiner*, vooral omdat het een kerkelijk orgaan is, vernomen. Er schijnt nog geen besef ontwaakt te zijn, dat Engeland zich als volk voortdurend bezondigt door het voortzetten van den onrechtvaardigen oorlog. Maar toch is het verblifdend, dat in zoover de verblindende van het Engelsche volk gaat wijken, dat het niet meer meent, dat zijne hulpbronnen onuitputtelijk zijn. Ook schijnt men in Engeland maar niet uit het hoofd te kunnen zetten, dat de Engelschen zich in de Zuid-Afrikaansche republieken zullen vestigen. Wij houden het er voor, dat de Brit die gedachte zal moeten laten varen. Wij gelooven dat de Heere werkt. Mocht Engeland het inzien, dat het zijn eigen ondergang bewerkt, doordat het op den weg der ongerechtigheid zijne leidlieden volgt!

Deel over de daad van den Duitschen keizer. Dat men in de kerkelijke wereld van Duitschland besef, dat de weigering van den Keizer om den grijsen president der Zuid-Afrikaansche republiek te ontvangen, betekent, blijkt uit het volgende citaat uit de *Allgem. Ev. Luth. Kirchenzeitung*. Dit blad schrijft: „De gevolgen van deze onverwachte afwijzing zijn nog niet in hun ganschen omvang te overzien. Wanneer de tegenstand van de Boeren onder den indruk van de ondervonden teleurstelling eengermate ging verlammen, zoodat Engeland het doel van zijn roofzucht bereikte, zoo zou de geheele wereld, met uitzondering van Engeland, Duitschland daarvoor verantwoordelijk stellen en zich door niets van deze opvatting laten afbrengen. Hoe zwaar dit op onze geheele toekomst zou drukken, ligt voor de hand. Het telegram van 1 Januari 1896 zou aldus in een wereldhistorisch licht schijnen en voor alle tijden als een vlammen teken voor ons staan. Maar zelfs wanneer het, gelijk wij hopen, niet tot dit uiterste komt, dan is Duitschland in de achtung van de buitenwereld niet geresen; en dit weegt bij de tegenwoordige verhoudingen, daar alleen het vast en beaist optreden imponeert, zeer zwaar.

Duitschland. Een onbevangen oordeel over de daad van den Duitschen keizer.

Dat men in de kerkelijke wereld van Duitschland besef, dat de weigering van den Keizer om den grijsen president der Zuid-Afrikaansche republiek te ontvangen, betekent, blijkt uit het volgende citaat uit de *Allgem. Ev. Luth. Kirchenzeitung*. Dit blad schrijft: „De gevolgen van deze onverwachte afwijzing zijn nog niet in hun ganschen omvang te overzien. Wanneer de tegenstand van de Boeren onder den indruk van de ondervonden teleurstelling eengermate ging verlammen, zoodat Engeland het doel van zijn roofzucht bereikte, zoo zou de geheele wereld, met uitzondering van Engeland, Duitschland daarvoor verantwoordelijk stellen en zich door niets van deze opvatting laten afbrengen. Hoe zwaar dit op onze geheele toekomst zou drukken, ligt voor de hand. Het telegram van 1 Januari 1896 zou aldus in een wereldhistorisch licht schijnen en voor alle tijden als een vlammen teken voor ons staan. Maar zelfs wanneer het, gelijk wij hopen, niet tot dit uiterste komt, dan is Duitschland in de achtung van de buitenwereld niet geresen; en dit weegt bij de tegenwoordige verhoudingen, daar alleen het vast en beaist optreden imponeert, zeer zwaar.

Duitschland. Een onbevangen oordeel over de daad van den Duitschen keizer.

Dat men in de kerkelijke wereld van Duitschland besef, dat de weigering van den Keizer om den grijsen president der Zuid-Afrikaansche republiek te ontvangen, betekent, blijkt uit het volgende citaat uit de *Allgem. Ev. Luth. Kirchenzeitung*. Dit blad schrijft: „De gevolgen van deze onverwachte afwijzing zijn nog niet in hun ganschen omvang te overzien. Wanneer de tegenstand van de Boeren onder den indruk van de ondervonden teleurstelling eengermate ging verlammen, zoodat Engeland het doel van zijn roofzucht bereikte, zoo zou de geheele wereld, met uitzondering van Engeland, Duitschland daarvoor verantwoordelijk stellen en zich door niets van deze opvatting laten afbrengen. Hoe zwaar dit op onze geheele toekomst zou drukken, ligt voor de hand. Het telegram van 1 Januari 1896 zou aldus in een wereldhistorisch licht schijnen en voor alle tijden als een vlammen teken voor ons staan. Maar zelfs wanneer het, gelijk wij hopen, niet tot dit uiterste komt, dan is Duitschland in de achtung van de buitenwereld niet geresen; en dit weegt bij de tegenwoordige verhoudingen, daar alleen het vast en beaist optreden imponeert, zeer zwaar.

Duitschland. Een onbevangen oordeel over de daad van den Duitschen keizer.

Dat men in de kerkelijke wereld van Duitschland besef, dat de weigering van den Keizer om den grijsen president der Zuid-Afrikaansche republiek te ontvangen, betekent, blijkt uit het volgende citaat uit de *Allgem. Ev. Luth. Kirchenzeitung*. Dit blad schrijft: „De gevolgen van deze onverwachte afwijzing zijn nog niet in hun ganschen omvang te overzien. Wanneer de tegenstand van de Boeren onder den indruk van de ondervonden teleurstelling eengermate ging verlammen, zoodat Engeland het doel van zijn roofzucht bereikte, zoo zou de geheele wereld, met uitzondering van Engeland, Duitschland daarvoor verantwoordelijk stellen en zich door niets van deze opvatting laten afbrengen. Hoe zwaar dit op onze geheele toekomst zou drukken, ligt voor de hand. Het telegram van 1 Januari 1896 zou aldus in een wereldhistorisch licht schijnen en voor alle tijden als een vlammen teken voor ons staan. Maar zelfs wanneer het, gelijk wij hopen, niet tot dit uiterste komt, dan is Duitschland in de achtung van de buitenwereld niet geresen; en dit weegt bij de tegenwoordige verhoudingen, daar alleen het vast en beaist optreden imponeert, zeer zwaar.

Duitschland. Een onbevangen oordeel over de daad van den Duitschen keizer.

Dat men in de kerkelijke wereld van Duitschland besef, dat de weigering van den Keizer om den grijsen president der Zuid-Afrikaansche republiek te ontvangen, betekent, blijkt uit het volgende citaat uit de *Allgem. Ev. Luth. Kirchenzeitung*. Dit blad schrijft: „De gevolgen van deze onverwachte afwijzing zijn nog niet in hun ganschen omvang te overzien. Wanneer de tegenstand van de Boeren onder den indruk van de ondervonden teleurstelling eengermate ging verlammen, zoodat Engeland het doel van zijn roofzucht bereikte, zoo zou de geheele wereld, met uitzondering van Engeland, Duitschland daarvoor verantwoordelijk stellen en zich door niets van deze opvatting laten afbrengen. Hoe zwaar dit op onze geheele toekomst zou drukken, ligt voor de hand. Het telegram van 1 Januari 1896 zou aldus in een wereldhistorisch licht schijnen en voor alle tijden als een vlammen teken voor ons staan. Maar zelfs wanneer het, gelijk wij hopen, niet tot dit uiterste komt, dan is Duitschland in de achtung van de buitenwereld niet geresen; en dit weegt bij de tegenwoordige verhoudingen, daar alleen het vast en beaist optreden imponeert, zeer zwaar.

Reeds nu blijkt uit de Europeesche pers, dat ons aanzien niet meer hetzelfde is, als het was toen de nieuwe Rijkskanselier zijn ambt aanvaardde. Men moet toestemmen dat hij zekere handigheid bezit; maar aan zijn vastheid en zelfstandigheid begint men reeds te twijfelen, en wij moeten het ons weder eens laten verwijten dat wij in den grond der zaak slechts voor de belangen van Engeland opkwamen. Gelijk altijd in dergelijke gevallen, wordt over het hoofd gezien, dat wij in onze politiek ten opzichte van de Zuid-Afrikaansche zaken niet alleen staan. Onze gedragslijn is alleen wat den vorm aangaat van die van Frankrijk onderscheiden, terwijl Oostenrijk en Italië ons op onze wegen volgen. Rusland's houding vooreerst nog onzeker schijnt en zelfs Holland voorzigtiger optreedt dan men tot hertoe had verwacht. De nimbus der Britsche wereldmacht heeft zijne betekenis nog steeds niet verloren — de overmacht van zijne strijdmachten ter zee vreesd men overal”.

Het valt ons zeer mede, dat men in het Lutherische orgaan zoo flink den Keizer durft zeggen, welk een zedelijke schade hij aan zijn zijde gedaan heeft, door te weigeren den grijsen president van de Z.-Afrikaansche Republiek ook maar te ontvangen.

Frankrijk. Eene officiële synode begerd.

Gelijk bekend is, weigert de Fransche regering sedert het jaar 1872 om aan de Fransche Gereformeerde staatskerk eene officiële generale synode toe te staan. De modernen of liberalen, die vreesden, dat eene officiële synode hen maakt aan den dijk zoo zetten, hebben steeds het bijeenkomen van eene officiële synode weten te beletten. Daarop is voornamelijk door den arbeid van den hoogleeraar Pédarret eene officiële synodale organisatie tot stand gekomen, welke ten doel had om de orthodoxen of evangelischen te vereenigen. Ook de liberalen organiseerden zich in de „délégation libérale”. Van lieverlede werd echter de tegenstelling tusschen liberaal en evangelisch zwakker, voornamelijk door den invloed van de Deutsche Vermittelungs-theologie. De school van Gauszen en Merle d'Aubigné stierf uit, en daardoor werd de kracht van een soort „midden-partij” onder de evangelischen steeds sterker. Daarvoor werd het mogelijk, dat ook onder de evangelischen eene beweging ontstond, om in gemeenschap met de liberalen aan de Fransche regering eene officiële synode te vragen. Deze beweging heeft tengevolge gehad, dat de meerderheid van consistories aan de regering is gaan vragen om eene officiële synode te mogen hebben. Wanneer deze wensch verregen wordt (en wat staat daartoe in den weg?) dan is het gedaan met de officiële synodale organisatie. Dan heeft men gebroken met het vrijwilligheidsstelsel en is het ideaal: „de kerk vrij van staatsbanden”, losgelaten.

En dit alles om tegenover de uitwendige eenheid der Roomsche kerk eene Protestantische kerk te kunnen stellen, die ook uitwendig één is. Natuurlijk moet dan de officiële synode de bestrijders van het Evangelie ongemoeid laten. Alleen administratieve zaken mogen daarop behandeld worden. Wanneer quaestien, de leer betreffende, daan aan de orde konden gesteld worden, zouden de liberalen in het gedrang komen. Het is wel treurig, dat de orthodoxie in Frankrijk aldus verloopt. Van de beweging van sommige Roomsche priesters die tot het Protestantisme zijn overgegaan of willen overgaan, vernemen wij in den laatste tijd weinig. Het comité van *l'Union des Prêtres* heeft den heer Cornéloup, gewezen Roomsche priester, tot directeur benoemd in plaats van den heer Bertrand, die door zijn gezondheidsstoestand niet meer tot zijn werk in staat was. Enkele gevallen van priesters, die de Roomsche kerk wenschen te verlaten en tot het protestantisme wilden overgaan, zijn in den laatste jaren wel voorgekomen; doch het is ons tot hertoe niet gebleken dat zij veel van den geest van het Protestantisme of van de Gereformeerde leer hebben gevat. In den regel blijkt het, dat deze heeren het wel wat drukkend vinden om hun geheele leven lang onder het gezag van hun bisschop te staan, of dat zij alleen een tegenstand hebben in de belijdenis der Roomsche kerk, zonder dat de behoefte aan een zuiverder belijdenis bij hen openbaar werd. De Roomsche kerk verliest in zulke dienaars niet veel, en men kan ze ook voor het Protestantisme geen aanwinst noemen. Het spreekt wel van zelf, dat hierop uitzonderingen gevonden worden. We kunnen toch niet denken dat de hoogleeraar Doumergue van Montauban een voorrede zou geschreeven hebben voor een werk van den gewezen priester Félix Meillon, getiteld: *L'Ancien Prêtre et le Ministre Evangélique*, indien dit niet een degelijk en aanbevelenswaardig geschrift ware.

## Gemengd nieuws.

Den 28sten Nov. van het vorige jaar werd voor de „Overschouwingsgericht” te Berlijn een kluich van den predikant Reuter behandeld. De regeringspresident van Cöslin had van genoemden predikant geëischt, zich niet meer „Evangelisch-Lutherisch” te noemen en hem op straffe van 50 mark boete verboden, in een blad de door hem geleide godsdienstvereenigingen als „Evangelisch-Lutherisch” aan te kondigen. Dit verbod geschiedde om te voorkomen dat de godsdienstvereenigingen zouden verward worden met die van de Evangelisch-Lutherische landkerk. Daar nu de predikant Reuter tot eene Vrije Lutherische kerk behoort, wilde de regeringspresident niet, dat hij aan zijne kerk een naam zou geven die met dien van de landkerk overeenkomt.

Niettemin staande eene schitterende rede van den advocaat van pastor Reuter stelde de rechtbank den regeringspresident wat de hoofzaak betreft in het gelijk. Hij overwoog dat de president als hoofd der politie gecroep is de kerkelijke orde te handhaven. Het gerechtshof oordeelde ook, dat d. z. G. Oud Lutherischen een kerkgenootschap vormen in den zin van het algemeene recht des lands.

De Lutherische kerk bestaat slechts voort in de Evangelische landkerk, waarin ook de Gereformeerde kerk is opgenomen.

Het is wel erg, dat een kerk, die getrouw bleef aan de Lutherische belijdenis en daarom vervolgd werd, niet den naam van „Evangelisch-Lutherische” dragen mag.

WINCKEL.

## Voor Kinderen.

### VERTROKKEN.

De eerste maal, dat de predikant weder met Nikolaas' ouders sprak, vertelde hij hun 't gesprek, en voegde er bij, dat het plan om hun zoon predikant te laten worden, zeker niet kon

doorgaan. Een jonkman, die zoo afkeerig was van den dienst des Heeren, kon onmogelijk daarvoor bestemd worden. Dat moesten vader en moeder toegeven, hooger 't hun ook leed deed. Maar wat dan?

De predikant wist alweer raad. „Nikolaas is heel knap”, zoo sprak hij, „en ik weet dat hij gaarne studeert. Laat hem geneesheer worden. Ik geloof dat hij daar zelf lust toe heeft. Dan komt hij meteen uit den verkeerden omgang hier. Ik heb te Leiden waar hij heen moet, goede vrienden, die hem voor een klein geld in den kost willen nemen, en meteen een wakend oog houden.”

En zoo geschiedde.

In den eersten tijd ging 't alles vrij goed. Nikolaas was als student ingeschreven, en het nieuwe leven beviel hem wonderwel. Ook nu kostte hem de studie weinig moeite en maakte hij snelle vorderingen.

De lieden bij wie hij thuis lag, waren zeer goed voor hem, en trachtten zoo veel zij konden, hem op den goeden weg te houden, gelijk hun door de ouders en den predikant was verzocht.

Jammer echter was dat Nikolaas, al werd hij liever geneesheer dan leeraar, toch ook tot het eerste geen bijzonder grooten lust gevoelde. Hij vond het wel aangenaam en ook volstrekt niet moeilijk om veel te onderzoeken en recht knap te worden, maar zich te bekwaamen met een bepaald doel, dat leek hem minder. Hij hield van zwerven, zoo wel met den geest als met het lichaam. Sommigen zeiden, dat hij daarin aardde naar zijn vader, die ook, gelijk ge weet, met de Geuzen vele en vielerlei tochten had gemaakt. Hoe dit zij, onze vriend studeerde wel goed, maar niet met het besluit om nu straks ook als geneesheer werkzaam te zijn. Hij had met even veel en even weinig lust voor wat anders kunnen leeren.

Ongeklukkig kwam daar nog iets bij, dat de zaak niet beter maakte. Daar waren destijds te Leiden jongelui, die op kosten van anderen studeerden, en voor wie een bijzondere inrichting bestond. Onder hen telde men verscheiden vreemdelingen. Daarbij nu waren ettelijke ruwe gasten, die zelfs eens een paar oproer verwekten.

‘t Waren juist deze jongelui, tot wie Nikolaas zich het meest getrokken gevoelde, al lieten vele anderen hen links liggen. Weldra had hij een paar goede vrienden onder hen opgedaan, en het bleek wederom waar wat de Schrift zegt: Kwade samensprekingen bederven goede zeden. Al was er in Nikolaas' hart geen vrees Gods, toch had hij door zijn opvoeding eerbied voor het heilige, en was in vele dingen ook aan hem merkbaar, dat hij uit een gezin kwam waar de Heere Christus werd gediend. Doch al spoedig werd het bij den jongen man geheel anders.

De zoogenoemde vrienden, die kwajad dien naam verdienden, zorgden daar wel voor. Er waren onder hen vloekers en drinkers, en zij lachten Nikolaas uit wanneer hij niet meedeelde, en althans voor het uiterlijke, een cerbaar, betamelijk leven wilde leiden. Nu was uitlachen iets waar Nikolaas niet tegen kon, wijl zijn hart zeer hoog gevoeld was. Trouwens, niemand wordt graag uitgelachen, en menigen, die lang staande bleef, is bezweken als zijn makkers hem bespotten, omdat hij op hun boze wegen niet wilde meegaan. Het is een groote geade als de Heere ons in staat stelt, den smaad en den spot der wereld te dragen, te verdragen en toch Hem getrouw te blijven. Toch wil de Heere God ook die genade schenken, allen die er om